

10. Tamtíež, s. 55
11. Tamtíež, s. 59
12. Komenský, J.a.: Velká didaktika. In: Čapková, D., c.d., s. 49
13. Komenský, J.a.: Informatórium školy materskej. Bratislava, SPN 1970, s. 55 - 56.
14. Komenský, J.a.: Velká didaktika. In: Vybrané spisy J.A.Komenského, Praha, SPN 1958, s. 42.

K pojetí "duševního zdraví" v díle Jana Amose Komenského

Evžen Řehulka

Některé myšlenky J.A.Komenského velmi zajímavě korespondují se současnými teoretickými výzkumy v psychohygiéně a v teorii zdraví. Že se Komenský těmto tématům věnoval je věc známá a byla u nás již vícekrát z různých pohledů zpracovaná (např. J. Semotán, 1961; M. Vojtová, 1970; J. Meisner, 1976 a d.). Jestliže tyto otázky v díle Komenského sledujeme, musí nás fascinovat především to, s jakým osobním prožitkem, zaujatostí a vážností se těmito problémy zabývá. Lékařství Komenského doby (kam bychom asi s určitou benevolencí tuto problematiku měli zařadit především) bylo spekulativní a moderní momenty vývoje moderní medicíny (např. Harveyovo učení o krevním oběhu, Vesaliova anatomie) Komenský pravděpodobně nedocenil. Přesto Komenského zdravotnické úvahy - zejména ve své obecné koncepci - jsou nesporně moderní a účinné. Domníváme se, že je to tím, že Komenský promýšlí zdravotnické otázky jako ušlechtilý humanistický učenec a nikoliv jako nezučastněný přírodovědec. To sice v určitých etapách vývoje lékařství mohlo být posuzováno shovívavě, ale nyní, kdy by se moderní medicína bez psychologie, sociologie, etiky atd. dostala do slepé uličky, musíme se na některé myšlenky J.A. Komenského z této oblasti dívat nejen s obdivem, ale můžeme v nich hledat také inspiraci.

Vzhledem k rozsahu tohoto sdělení uvedeme jen některé poznatky J.A.Komenského týkající se těchto otázek. Především Komenský vždy pracuje s tezí o souvislosti mezi zdravím tělesným a duševním a v tomto smyslu často cituje Juvenaliův verš o "zdravém duchu ve zdravém těle". Tuto myšlenku Komenský velmi důkladně promýšlí do konkrétních rad, např. ve Velké didaktice, v Informatoriu a dalších dílech, a to z takového úhlu a v takové hloubce, že můžeme Komenského považovat za **předchůdce psychosomatické medicíny**. Chápání vztahu tělesného a psychického ukazuje citát z Krátkého

výkladu fyziky, kde Komenský říká: "Tělo jest nástroj a sídlo ducha, duch pak nástroj a sídlo duše. Jako totiž duch v těle bydlí a ono jako lodník loď řídí, taktéž bydlí duše v duchu a jej ovládá. ... Duše tedy za nosiče a nástroj užívá ducha, duch těla ..." Z dnešního pohledu můžeme také říci, že J.A.Komenský dobře odhaluje i hierarchické zákonitosti vztahu mezi psychickým a somatickým, kdy první chápeme jako vyšší regulační úroveň člověka, když čteme v Informatoriu: "Duše tedy a mysl, poněvadž přední jest člověka částka, přední o ni péče býti má ... druhá za tím péče, nižší a běžnější, o tělo jest, jak by slušným a hodným nesmrtelné duše příbytkem býti mohlo." Citované náboženské vyjádření je výstižnou formulací některých současných psychohygienických teorií. Inspirativní je rozlišení ducha, duše, a těla. V této souvislosti bychom tedy mohli mluvit o duchovním zdraví a o duševním zdraví. Komenský sám se k těmto otázkám stručně (ale výstižně) vyjadřuje. Narušení duchovního zdraví vzniká při velkých náruživostech, při hypertrofii a neukázněnosti biologických či sociálních potřeb a projevuje se nepokojem, podrážděností, bolestí, smutkem a vede konečně k "přesycení životem". Na rozdíl od chorob ducha se narušení duševního zdraví projevuje jako choroby pocházející ze smrtelných hříchů a z odpadnutí od Boha. Můžeme tedy říci, že nemoci těla by se léčily fyziologicky, nemoci ducha psychologicky a nemoci duše morálně. Jestliže však bereme v úvahu výše uváděnou Komenského tezi o jednotě zdraví, vzniká potom impozantní projekt modelu zdravého člověka.

Další dva důležité momenty, které u J.A.Komenského nacházíme a které mají v dnešním systému zdravotnické výchovy a psychohygieny velký význam, můžeme označit jako **princip aktivity a prevence**. Komenský ve všech úvahách, které se týkají zdraví, ale i výkonnosti a rozvoje schopností atd. vždy zdůrazňuje, že člověk zde není pasivní hříčkou přírodních sil, ale díky svým vědomostem a znalostem může sám sebe zdokonalovat a vyhýbat se a bránit se nepříznivým vlivům. Tato myšlenka je nyní velmi nosná, neboť terapie (ať již lékařská či psychologická) je velmi často chápána především tak, že pacient, event. klient je pasivní, je léčen, "podrobuje se léčení" a jen málo se počítá s jeho vlastní vstřícností k boji o vlastní zdraví, s jeho aktivitou, jejíž vzbuzení je základním východiskem zdraví, psychického zejména.

S principem aktivity úzce souvisí zdůrazňování prevence. Komenského úsilí o zachování zdraví má výrazně preventivní charakter, Komenského pravidla "jak žít", "jak si zachovat tělesné a duševní zdraví," která z mnoha jeho děl můžeme sestavit, se zabývají především tím, jak nemocem předcházet, či ještě vyšší úrovní prevence, **jak zdravě a dlouho žít**. Tyto úvahy Komenský promítá na svou dobu objevně i velmi moderně do koncepcí režimu práce a odpočinku, do požadavků na vyučování a do celého pedagogického systému.

Dílo J.A.Komenského je tak i konkrétním inspiračním zdrojem současné praktické péče o zdraví lidí.

Muzeopedagogika a J. A. Komenský

Vladimír Jůva

K podstatným úkolům soudobé pedagogiky patří rozšíření její reflexe a aplikace na všechny oblasti, ve kterých probíhá výchovně vzdělávací proces. Při tomto rozšíření svého pole si však vědy o výchově musí zároveň stále udržet svou vnitřní integritu, a to především v metodologické rovině. J. A. Komenský se svým globálním pohledem na svět, ve kterém výchova sehrává jedno z dominantních postavění, poskytuje pro tyto intence stálou inspiraci.

Jako typický příklad rozšíření pedagogického zájmu můžeme uvést relativně novou disciplínu věd o výchově - muzeopedagogiku, která se rozvíjí především v SRN. Její nejvýraznější aplikační výsledky pak nacházíme v USA, a to zvláště zásluhou širokého rozvoje tzv. dětských muzeí, která bývají často nazývána přímo pedagogickými laboratořemi.

Jednu z nekomplexnějších definic muzeopedagogiky podává Ursula Heiligenmannová. Charakterizuje ji jako "... praxi a teorii té oblasti pedagogiky, ve které se pedagogické dění odehrává v muzeu (případně v zařízení muzejního typu) nebo v organizační vazbě na muzejní zařízení, vztahuje se na potencionální a skutečné návštěvnický muzea, děti a dospělé, aby zajistilo mezi nimi a muzeem, zvláště jeho výstavními objekty, takový kontakt, který je jim prospěšný z hlediska kognitivního, afektivního nebo psychomotorického, přičemž tento kontakt směřuje k tomu, že ho jednotliví návštěvníci stále méně potřebují." (1986, s. 124)

Pojem muzeopedagogiky se objevuje až v polovině 30. let našeho století: její obsah, a to jak v teoretické tak především v praktické rovině, je však staršího data. Mnohé podněty pro tuto relativně novou pedagogickou disciplínu, kde zvláště v našich podmínkách praxe předstihuje teoreticky fundovaná východiska, nacházíme v díle J. A. Komenského. Jeho přínos pro muzeopedagogickou teorii a praxi můžeme sledovat jednak v rovině obecně pedagogických východisek, jednak v rovině myšlenek přímo souvisejících s muzeopedagogickou problematikou.